

APÉNDICES

Número 1

Nada más confuso y menos evidenciado que la expedición de pisanos y catalanes á Mallorca en todos los cronistas. Campmany, que conoció databa de ella el origen y la pujanza marítima de Barcelona, fué el primero que acudió al poema de Laurencio Veronés, bien que por vía de cita, con alguna equivocación y sin entrar en pormenores. Nosotros, deseosos de acertar en la aclaración de este hecho, antes que todo nos propusimos justificar la certidumbre de la invitación hecha por los italianos al conde D. Ramón Berenguer III: ninguna memoria de ella encontramos en las escrituras de aquel conde; y al fin entre las numerosísimas de D. Jaime *el Conquistador* dimos con la que copiamos en el número 2.º de este apéndice. Dueños ya del principal fundamento, las crónicas pisanas nos fueron aclarando los detalles; y á pesar de que el poema es de un escritor coetáneo, tampoco hubiéramos puesto en ellas entera confianza, si la descripción que hacen de las localidades no concordara perfectamente con las indicaciones contenidas en el Libro del Repartimiento hecho después de la segunda conquista, hasta el punto de alterar poquísimos los nombres árabes que citan.

Extracto del Poema coetáneo á la primera expedición, copiado por MURATORI en la pág. 112, tomo VI de su obra RERUM ITALI. SCRIPTORES.

LAURENTII VERONENSIS (*seu vernensis*), PETRI SECUNDI ARCHIEPISCOPI PISANI DIACHONI, RERUM IN MAJORICA PISANORUM AC DE EORUM TRIUMPHO PISIS HABITO ANNO SALUTIS MCMXIV (*corrige MCMXIV et MCMXV.*)

LIBRO I. *Va la embajada á Roma; los Genoveses se excusan pidiendo plazo más largo, y los Pisanos aprestan la armada.*

Hoc variæ fiunt diverso robore naves,
Gatti, Drumanes, Garabi, celeresque Galeæ,
Barcæ, Currabii, Lintres, grandesque Saginæ,
Et plures aliæ variantes nomina naves.

His portantur equi; sunt quædam victibus aptæ,
Ingentes aliæ possunt portare catervas;
Ligni materies non solum congrua classi;
Hinc etenim turres, pontes, scalæque geruntur,
Cum quibus excelsos invadant agmina muros.
Hinc quoque quæ magnas mittent in mœnia moles,

Exagitent, rumpantque domos, tormenta parantur.
Hinc ballista minax, aries, testudo petuntur.
Janque dies aderat sancti celeberrima Sixti
Quando per Alphæi fluctus populosa natabat
Classis, et ad fauces limosi fluminis arctas
Convenere rates.
Llegan à Cerdeña, donde se detienen; navegan con tiempo vario:
Jam geminis lapsis gemina cum nocte diebus,
Tertia lux aderat, nox et jam cæperat esse
Tertia Septembris vicinior illa Kalendis,
Ac crescente die cæperunt cernere terras
Hispanas, sed eas Baleares esse putabant,
Blandensi donec committitur anchora ripæ.
Indigenas quoscumque vident, capiuntque fugantque:
Hi se christicolas Catalanensesque fatentur.
Turbatos volvunt Pisani pectore sensus,
Et positis armis resident in littore tristes.
Tunc ex Consulibus Rolandi filius unus
Mittitur ad Comitem, cui Barchinon atque Gerunda
Subduntur, multasque regit pro viribus urbes,
Cui nomen Raymundus erat,
Embajada y propuesta de los Pisanos al Conde:
Et sociare sibi belli sociumque ducemque
Agmina nostra volunt.
Acepta el Conde el mando de las fuerzas, y les envia su respuesta:
Misit et hanc chartam; chartam porrexit et addit:
Præsul abest, portumque tenet, qui distat ab isto
Per passus sex mille reor:
Sancti Felicis portum gens illa vocabat
In quo præsul erat
Toda la escuadra pasa à S. Felii de Guixols: murmuran los Pisanos del retardo: llega el Conde à S. Felii:
Moxque sequente die Domini Raymundus ibidem
Berengarius adveniens, paucique suorum
Jungit amicitiam.
Cumque moras faciunt, morbosa peste fluente
Multi de populo fati superantur iniquis.
Llegan al campo Guillermo de Montpellier, Aymerico de Narbona y Raimundo Baucio de Arles.
LIBRO II. Pág. 117 y 18. *Salen de S. Felii para Salou:*
Sic Pisana manus, rapidis aquilonibus usa [chinonæ].
Remigequam celeri dictam properabat ad urbem (Bar-
Solis ab occasu modicum porrectus ad æquor,
Defessas solito qui frangit et accipit undas
Mons Judæus (Monjuí), ibi plana divisus ab urbe,
Et ventis puppes calidisque tuetur ab austris.
Hic ubi mutavit lites concordia pace,

Adveniunt sancti celeberrima festa Mathæi.
Desembarcan en Salou; algunos dan en manos de los moros: murmura el ejército de la dilación, y en particular los de Luca: celebran consejo toda aquella noche, y al amanecer muchos se marchan à Italia. La armada, parte va à invernar en Barcelona, y parte vuelve à Pisa.
Festa dies aderat Domini de nomine sumpta,
Præbebatque leves flatus levissimus auras,
Qua Latia puppes usæ cum remige ventis
Urbem navigio celeri tenuere Pisanam.
Terque decem Pisas statuuntur adire biremes,
Per quas incæpto reparentur robora bello.
LIBRO III. Pág. 123 y 24. *Viene à Pisa y Barcelona el legado Bosón:*
Ad Catalanenses postquam ratis utraque ripas
Venerat, et belli narrantur utrinque paratus,
Venturosque citò socios dixere lituræ,
Romana missus venit Legatus ab urbe
Boso pater, sancta reverendus religione.
Arriba à Cataluña la nueva armada pisana, y se reúnen los recién llegados à los que se habían quedado en Cataluña y Provenza:
Cumque suo cursu Majus vel Junius essent;
Ecce Dodo consul castris accessit et Atho,
Quos cum tripudio cunctæ videre cohortes.
Intravere rates pelagum sulcare paratæ,
Quas tunc quingentas memorantur scripta carinas.
Vela dedit primus pelago, transitque Salodon. (Salou)
Hinc ad Dertosæ fluvium pervenit Iberum,
Nongentos equites undosa per æquora portans.
Replet Iberus aquis classem,
LIBRO IV. Pág. 129. *Asientan los reales contra Ibiza, y son rechazados en el primer asalto. Embisten otra vez la plaza con máquinas por tierra, y por mar con los GORABS, que eran embarcaciones ligeras; al fin abren brecha:*
Sancte tuum festum, Victor, laudabile multum
Forte celebrabat mundus, Pianos super astra
Quando levata fuit martyr virgo decora.
Pasan siete dias sitiando el segundo recinto, y lo toman al octavo. Sitian y combaten el alcázar, y lo rinden:
Tunc, pie Laurenti, mundus tua festa colebat.
Transierant bis sex rapida vertigine menses,
Et celer actus erat variis sudoribus annus;
Tempus erat quo feræ soles, Auguste, racemos.
Parte la armada à Mallorca. Desembarcan cerca de la ciudad:
Lux rediens fuerat, qua sancti Bartholomæi
Festa celebrabat lati devotio mundi
Marchan sobre la ciudad y acampan.
LIBRO V. Pág. 133 y 34. *Batalla general:*
Tunc vexilla gerens Pisana: signifer urbis
Valandus cuneos in campum ducit apertum.

Hinc Ildebrandus sanctæ vexilla Mariæ
Consul habens dextra, sævos incurrit in hostes.
Sedis Apostolicæ vexillum detulit Atho.
Et diras petiit violento milite turmas.
Hos dum Pisani belli fervore sequuntur,
Inter condensos rapiuntur protinus hostes,
Inde Pirinææ gentis generosa potestas
Clara sequebatur, cujus vexilla cohortis
Pulverulenta petunt galeato milite rura.
Hancque senex aciem sequitur Comes Ampuriensis,
Cui satis extiterat rector Balearis amicus,
Et subiti pugnam vallatus milite forti.
Dux Catalensis sævum Maldonea poscens:
Primus, ait, nostris quoniam te viribus offers,
Integer haud poteris nostros evadere visus.
Protinus urget equum, teneras nec flectit habenas,
Thoracem clipeumque viri, lavamque papillam
Telo transfodiens, per dextrum preterit armum.
Ille supinus equo ruit, hastaque frangitur ictu
Aurea, sed Comitibus cuspis datur altera dextræ,
Quæ vibrata feros prosterneret Ismaelitas.
Entre los moros que perecen se menciona à Gairún, Teridano, generosum stirpe; y à Gurión, quem Corduba missit ad arma. Segunda salida de los moros mandada por Burabe:
Undique discurrens rector Catalanicus, hostes
Dissipat, et socios hortatu divite firmans.
Ampuriæ fortes equites et Russilienses,
Subsidiando duci, dant plurima funera mauris.
Acercan los reales à la ciudad: muere en un combate un caballero llamado Dalmao: empñase otra refriega, en que los cristianos persiguen à los moros hasta tocar las puertas de la plaza:
Tres fuerant urbes, unum quæ nomen habebant.
Sed diversa tamen si nomina quæris earum,
Nomine diverso poteris quamcumque notare.
Arabathalgitid murus fabricatus, ab ipsa
Incipiens, urbis corpus circumdat, et undas
Æquoris attingens: mare juxta volvitur illuc,
Quo densat celsas urbs Elmodenia turres.
Dividit has murus, circumdatur una duabus,
Quas circum decies cubitorum millia cingunt.
Hoc numero demptis ter tennis atque duobus,
In numero certo turres sunt forte volenti
Quatuor et decies septem centumque notandæ.
Hæ tres una quæunt urbs famosissima dici.
Est comune tribus positum Majorica nomen,
Inter quas etiam torrens placidissimus ivit,
Et per quinque queunt torrentis viscera pontes
Transiri, liquidæ cum plus fluit impetus undæ,
Ezechinque vocant:
LIBRO VI. Pág. 141 y 142. *Ponen los reales más cerca de la plaza: saquean los ganados de la isla: construyen dos castillos de madera.*
Ædificant geminas superantes omnia turres,
Mænia de lignis vulgò castella vocantur.

Viminææ crates ductæ de rure propinquo,
Multaque terga boum lateralia quæque tegebant.
Nutabant turres Baleæ, murique cadebant,
Quos fodiebat ovans toto molimine fossor,
Cui per quemque diem fulvum numisma dabatur.
Hos aries duplex de testudinibus actus
Et de castellis ictu graviore petebant,
E quibus artifices mittunt super ardua pontes
Mænia; cumque volunt, turres invadere possunt.
Per quadragenos passus est apertus et amplus
Introitus fuerat, centum fecere cohortes:
Asaltos infructuosos: enfermedades en el campo.
Agmina nam postquam latices, non vina bibebant,
Conciderant morbis; mutatio nempe ciborum
Laxatos ventres in multa pericula traxit.
Llega el invierno: hambre en la plaza: el Wali quiere entablar negociaciones: parecen varios en el campo. El señor de Arles destroza muchas bandas de enemigos por la isla. Muere el wali Nazaredolo, y le sucede Burabè.
LIBRO VII. Pág. 154.
Interea belli Catalanicus æstuat heros
Pro studio, magnaue ducem comitante caterva,
Qua locus insidiis est valle reponitur una.
Salen los moros y el Conde los vence:
Urbanam juxta committens prælia portam,
Quæ portum spectat, qui Pineus est vocitatus.
Utque Mohabitam viridi prostravit in herba,
Hasta viri dextrum de muris acta lacertum
Transiit: exultant mauri, lethale putantes
Hoc Comiti vulnus:
Haud secus Alphæos factos sine principe clamant,...
Suadentes ipsis etiam si vivere curant,
Ut properent ad eos sub deditioe venire.
Contéstales los cristianos con denuestos y amenazas:
Illæsumque, canes, Comitem scitote Pyrenum.
Urbem posse capi jam desperaverat agmen.
Per tres ergo vices committere prælia mane
Patres atque duces communi voce jubebant.
Nec clarum prorsus, nec erat sine turbine tempus,
Cum peditum cunei pugnam dubitanter adirent,
Moliti decies aditus intrare patientes,
Ejecti vicibus totidem murisque repulsi.
Prætereunte die committere prælia septem
Qui turrem Baleæ nuper captam retinebant,
Ceperunt; aditu turris fuit insita primo, etc.
Entran, persiguen à los moros, y abren paso para los castillos de madera.
Destructis tectis via fit, castella trahuntur.
Baten los muros del segundo recinto; ciegan los fosos:
Barbara gens, grandi nimium concussa timore,
Castra Pyrenæi Comitibus tremebunda subintrat,
Ad quodcumque velit cupiens se jungere sædus,
Si bellatores, indemnes atque soluti,
Incolumes etiam cum libertate sinantur, etc.

Deliberan los cabos si se admitirá la capitulación de los moros: el cardenal y el clero opinan que no:

... contra Catalanicus heros
Ampuriæque senex contendunt atque Guilelmus,
Et sancti cleri firmas convertere mentes
Muneribus largis, precibus, pretioque laborant.

Asalto y victoria:

At reliquam gentem vetus Elmodenia servat.
Hinc Comes accelerans alia de parte Pirænus
Judeos omnes hic sub ditione recepat

Libertan á los cautivos; atacan la Almudaina, entran por la brecha:

Barbara gens faciendo fugam conscendit in arcem.
Arx invicta stetit bellis superanda cruentis,
Septem protensas protraxit in aëra turres
Sat plus sublimes quam celsa theatra Quiritum.
Pontica vis late præruptis subdita saxis

In tuto positæ latius unda proluit arcis,
Partibus à reliquis fossa circumdatur alta.

Prisión del jeque por Dodón: eligen los moros á Alanta, que consigue evadirse; entran los cristianos en el alcázar por dos puentes:

Inde Pireneæ regionis rector in arcem
Ascendens lætus superatos increpat hostes.
Plures ense cadunt, multi cecidere fenestris,
Hic certat jugulare mares, trahit ille puellas.

Pisanam tandem Burabe traductus in urbem
Præbuit Italiæ sese spectabile monstrum.

LAURENTII VERONENSIS LIBER DE BELLO MAJORICANO
EXPLICIT.

Tunc fuit á Cristo tecto velamine carnis
Centenus quintus decimus millesimus annus.

Número 2

Convenio celebrado en 1113 en San Feliu de Guíxols por el conde D. Ramón Berenguer III y los Pisanos, y ratificado y con nuevas donaciones acrecentado en 1233 por el rey D. Jaime I, EL CONQUISTADOR: AHORA POR PRIMERA VEZ DADO Á LUZ. ARCHIVO DE LA CORONA DE ARAGÓN. COLECCIÓN DE ESCRITURAS ROLLADAS DEL SR. D. JAIME I, NÚMERO 496.

Hoc est translatum à quodam alio translato de verbo ad verbum fideliter et bene sumptum, kalendis octobris, anno ab incarnatione Domini MCCLXX primo, cujus series sic habetur: Hoc est translatum ab alio translato fideliter sumpto, cujus tenor talis est et sic se habet: Hoc est translatum sumptum fideliter à quodam autentico instrumento non abolito, non cancellato, neque in aliqua parte sui viciato, sed quod in sua propria figura apparebat, cujus series talis est: Manifestum sit omnibus quod nos Jacobus, Dei gratia rex Aragonie et regni Majoricarum, comes Barchinone, Urgelli, et dominus Montispessulani, nunc apud Barchinonam conmorantes, per manum Sigerii Gaytani, nobilis viri et specialis nuncii Pisanorum, transcriptum cujusdam instrumenti nobis extitit presentialiter presentatum, cujus tenor talis erat: In omnipotentis Dei Patris Filii et Spiritus sancti nomine breve recordacionis ad futuri temporis memoriam societatis et amicitie atque donacionis, quam Raymundus Berengarius, Barchinonensis gloriosissimus Comes, Pisanis fecit et cum eis firmavit. Siquidem cum Pisanorum exercitus, qui pro christianorum erepcione captivorum ad Majoricam proficiscebantur, divino ducatu in portu sancti Felicis prope Gerundam apud Barchinonam applicuisset, prenomiatus Raymundus, excellentissimus Comes, cum Raymundo Barchinonensi atque Berengario Gerundensi venerabilibus episcopis, ac Nogelario ecclesiæ sancti Ruffi religioso abbate, necnon et Bernardo Guillelmi de Sardagna strenuissimo Comite, Guillermo Arnaldo vicecomite, Guillelmo Gaufredi de Cerviano, Guillelmo Raymundi, aliisque suis militibus, causa confirmande societatis et amicitie, quam ab utriusque partibus, militis (*forte multis*) transmissis legacionibus, copulare desiderasse

ad invicem promisserant, ad Pisanos, in predictum portum sancti Felicis venisset; postquam sanctissime crucis signum à Petro, reverentissimo Pisanensis ecclesie archiepiscopo, qui dompni apostolici in predicto exercitu vicem gerebat, ad uberiorem omnium christianorum salutem suo humero susceperat, nec non in sante Dei Genitricis et virginis Marie, Pisanensis ecclesie, et sanctissime Romane ecclesie, et omnium sanctorum honorem, ita de ejusdem archiepiscopi moribus, ut quocienscumque Pisani exercitum facerent super sarracenos per Hispaneam, eorum vexillifer atque guidator foret, vexillum receperat ob donum, consilio predictorum episcoporum, abbatis, aliorumque qui secum aderant, prenomiatus prudentissimus Comes Pisanis, causa corroborande societatis et amicitie, concessit ut, quocienscumque ipsi Pisani vel aliquis ex Pisano populo per terram vel per mare nobilissimi Comitum negotiatum aliquo modo deambulaverint, salvi persone cum avere in Aralateni civitate et in burgo sancti Egidii et per totam suam virtutem et forsam, quam habet vel inantea acquisierit, vadant atque morentur, et nullus census nullusque redditus (*quod*) vulgo usagium apellant, qui sibi pertinent, neque in Aralateni civitate, neque in burgo sancti Egidii, neque per totam suam virtutem vel forsam, quam habet vel inantea acquisierit, alicui Pisano queratur; et insuper ubicumque Pisani vel in Aralateni civitate, vel in burgo sancti Egidii, et per ejus virtutem et forsam quam habet vel inantea acquisierit in terra vel in mari applicuerit, ab omni homine eos debent defendere. Et siqua Pisanorum navis per totam ejus terram, periculis imminentibus, naufragium passa fuerit, salve debent esse persone cum avere. Igitur postquam predictum donum, consilium jam nominatorum episcoporum et abbatis ac comitum aliorumque qui secum aderant, strenuissimus Comes populo Pisano concessit, Athonem filium domini Marignani, et Enthonem filium dompni Emphthonis, Pisanorum consules, osculo sub fidei signo dato per quoddam missale, quod vulgo Bulchonem vocamus, vice aliorum consulum totiusque Pisani populi, coram marchionibus, comitibus, principibus, Romanis, Lucensibus, Florentinis, Senensibus, Vulterraris, Pistoriensibus, Longobardis, Sardis, et Corsis, aliisque innumerabilibus gentibus qui in predicto exercitu aderant, investivit. Ut autem omnia que superius dicta sunt confirmarentur et perpetuo munimine habeantur, jam nominatus prudentissimus Comes coram predictis hominibus Bernadonem, Pisanorum consulem cancellarium, in scriptis redigere et omnia confirmare precepit. Acta anno dominice incarnationis millesimo CXIII, sub Petro Pisano venerabili ecclesie archiepiscopo, atque Gerardo Petro, Gerardo, vicecomitibus, Athone, Ericho, Yddeo Dodone, Lamberto, Erichon, Loytiera, Ruberto, Rodulfo, consulibus, prope ecclesiam sancti Felicis de Gerunda, Septimo idus septembris. Indiccione sexta. Nos igitur Rex prefatus, strenuissimi Comitum predecessoris nostri piam intencionem in Domino commendantes, omnia et singula supradicta ex certa scientia nostra liberaliter confirmamus, ea omnia per nos et successores nostros promittimus tenere firmiter et servare. Insuper propter reverenciam Pisanorum et amorem ac benevolenciam quam gerimus circa ipsos, cum presenti instrumento nostro perpetuo valituro donamus, laudamus, atque concedimus populo Pisano et suis successoribus universis in Majorica venientibus, morantibus et redeuntibus infra civitatem Majorice, quam divina operante gratia acquisivimus, alfondacum si factum fuerit, aut plateam vel locum sufficientem et competentem, in quo possint facere et construere alfondacum ad reci-

piendum se cum ibi venerint cum suis possessionibus et mercibus, et furnum similiter in eodem loco ad coquendum panes; et habeant illam ecclesiam que magis vel contigua fuerit illi alfundico, et tantam terram sive honorem de cuius redditibus possint vivere iiii clerici, qui ad servicium ipsius ecclesie faciendum fuerint pro tempore deputati, recipientes preterea ipsos Pisanos et res eorum omnes in nostra fide et legalitate atque guidatico speciali. Datum apud Barchinonam, VI idus Augusti, Anno Domini millesimo CC XXX tercio. —Signum Jacobi, Dei gratia Regis Aragonum et regni Maioricarum, Comitis Barchinone et Urgelli et domini Montispesulani. —Hujus rei sunt testes Petrus Hugonis, comes Impuriarum, Gaufrerus de Rocabrana, Bernardus de Cintillis, Garcias de Orta, Berengarius Terracone electus, Tricanbellus vicecomes Biterrensis, Ottonus de Sancto Beato, Bernardus de Pulcro Loco, Suerus Melendi, frater Hugo de Folio alquerii magister Hospitalis, Petrus Cornelli, Assalitus vicarius Catalónie, Gaucerandus de Cartelano, Amelus Fredoli, Nuno Sancii comes, Guillelmus de Sancto Vincencio, Bernardus de Sancta Eugenia, Bernardus de Burgo, Bertrandus Didaci maiordomus curie. —Signum Petri Johannis scriptoris, qui mandato domini Regis et Guillelmi de Sala notarii sui hec scripsit loco, die et anno prefixis. Signum Petroli de Villacrassa, notarii publici Maioricarum, testis. Signum Guillelmi Ferrarii, notarii publici Maiorice, testis. Signum Petri Romei, notarii publici Maiorice, testis. Signum Felicis, notarii publici Maiorice, qui hoc translatum à dicto autentico instrumento fideliter translavit III kalendas decembris anno Domini M CC XL quarto. Signum Petri Mercerii, notarii publici Maiorice, testis. —Bernardus Surigarius, notarius publicus Maiorice, qui hoc fecit scribere translatum VIII idus Madii, Anno Domini M CC L quarto. —Signum Petri de Tamarito, notarii publici Dertuse, qui me pro teste subscribo, et dictum sumptum cum originali predicto comprobavi. Signum Petri Oliverii, notarii publici Dertuse, qui me pro teste subscribo. —Signum Sebastiani de Manso, notarii publici Dertuse, qui hoc translatum scripsit die et anno prenotatis.

(La traducción de este documento va resumida en la página 32 del texto.)

Número 3

Extracto de la crónica titulada: GESTA TRIUMPHALIA PER PISANOS FACTA DE CAPTIONE HIERUSALEM ET CIVITATIS MAIORICARUM, ET ALIARUM CIVITATUM. MURATORI, Rerum Italicarum scriptores, tomo sexto, CHRONICA VARIA PISANA, página 100.

(Corresponde á la página del texto 32—40).

Página 101. Preterea, anno millesimo centesimo decimo quarto, presidente D. P. Paschale II, divinus ignis Pisanorum civium animos et aliorum Tusciæ urbium populos contra Maioricam accendit: ipsius enim insulæ Rex, imo tyrannus crudelis et pessimus, licet eunuchus, nomine Nazaredech, innumeram Christianorum multitudinem in vinculis et carceribus captivam longo tempore cruciaverat. Quapropter Pisanus exercitus in trecentis navibus, ad christianos liberandos, in die S. Sixti de Arni faucibus exivit, et cum in Sardi-

niam devenisset, totus exercitus ad portum Capalbi applicuit... Sed illis tandem in pelagum aberrantibus et rectum iter ignorantibus, dimissa Maiorica, divisi et dispersi in partes Barchinonæ tandem ad portum S. Felicis de Gerunda convenerunt. In hujus igitur exercitus adventu tota provincia maximo extollitur gaudio, et exclamat se cum Pisanis velle fieri participem Maiorice triumphis. Quare Pisano exercitui Raymundus Barchinonæ palatinus comes, et ejusdem civitatis pontifex, et comes Ampuriæ, et Aymericus Narbonensis, et Guillelmus Pesulani Montis, Raymundus quoque de Balsio, cum maxima suorum equitum et peditum multitudine unanimiter et festinanter se sociarunt... *Van hasta Salou; no se realiza la jornada; inviernan en Barcelona y en Pisa.* Inde igitur aliis Pisanis inibi hyemantibus atque rates ruptas reficientibus, de virtute divina factum est ut et qui Pisam redierant et qui Barchinonæ remanserant in natalitio die Sancti Johannis Baptistæ ad portum Salo convenirent, et iidem contra Maioricam iter optatum cum Petro Pisanorum archiepiscopo, atque cum Bosone cardinali Romanæ sedis legato et predictis principibus, aura prospera flante, aggredierentur. *Llegan á Ibiça.* Quæ tamen per mensem obsessa, faciente Dei omnipotentis potentia, cum immani Sarracenorum interfectione capta est illa in S. Laurentii festo urbs crudelis et fortissima... In festo Sancti Bartholomæi apostoli ad insulam Maioricam... applicuerunt... Compositis autem ab ingeniosis Pisanorum artificibus manganis, gattis, atque ligneis castellis, urbem fortiter expugnabant... Alii namque Christianorum, hyeme imminente, domos ligneas ædificare, alii castella lignea duo alia perficere, atque duo priora reficere indesinenter laborabant, atque alii Christianorum insulam terra marique circuire et bonis omnibus expoliare, totumque exercitum victualibus sustentare accuratissime insistebant... Unde Pisani cives, totus Christianus exercitus... sua castella muro novæ urbis, quem ruperant, propinquiora faciunt, atque octavo idus Februarii novam urbem preliando capiunt, facta multa Sarracenorum strage. Præsumentes igitur de Domini virtute, sua castella, domos frangendo, per urbem captam magnificæ urbi veteri, quæ turribus et muris et fossis erat circumdata, propinqua reddiderunt, et mangannis similiter ad urbem factis vicinis, cum machinis et totis viribus urbem expugnare et muros frangere fortiter cæperunt.. Tandem autem factum est, ut conventus et pacti consilia comitis Barchinonensis et Sarracenorum regis, de Domini inspiratione et Pisanorum archiepiscopi et Romani legati ecclesiæque Pisanæ canonicorum probitate atque prudentia, dissiparentur et penitus fierent irrita. Cum enim archiepiscopus et Romanus legatus cum clero et Barchinonensi comite aliisque principibus ad prædicta consilia audienda convenissent, Petrus Albithonis, nobilis Pisanus, miles armatus celer advenit, et Pisanos urbem expugnare acclamans conventum diremit, cleroque atque aliis qui convenerant ad bellum festinantibus, prædictus comes tristis remansit, et quia suo consilio creditum non fuerat, se præliaturum negavit, suosque pugnare prohibuit. Sed divina potentia... urbem magnificam in solemnitate Cathedræ Apostolorum Principis per manus Pisanorum civium capi concessit... Ad carcerem perveniunt captivorum, et inde eos extrahentes, maximis cum fletibus dissolvunt vincula et catenas eorum... Ad tertiam civitatem... veniunt, et eam murum rumpendo et portas ferreas frangendo capiunt, quarto nonas Martii, capta ibi regis Mortadæ sorore cum filiis et filiabus et nepotibus... Sed quoniam ipsa in captivos, eis testantibus, omnemque Christianum illuc pervenientem mise-

ricordiosissima fuerat, cum sua progenie est reddita libertati... Quarta vero civitacula, quæ circa regiam Sudam, quæ Cassarum dicitur, erat constructa, per manus Pisanorum capta est sexto idus Martii... (*Prisión de Burabé*)... juxta quod (*cassarum*) erant barbachanæ magnæ latitudinis et profundæ altitudinis, quas lignis impleverunt et castella superdixerunt... et de suis castellis pontem super Cassarum possuerunt .. per pontem Pisani transeunt in Cassarum... Ipsi autem Cassari captio... peracta est tertio nonas Aprilis... Habitus est autem Majoricæ triumphus et christiani exercitus gloriosus regressus anno Dominicæ Incarnationis millesimo centesimo decimo sexto, præsidente in urbe Romæ beatæ memoriæ P. P. Paschale II, etc.

Número 4

Convenio celebrado en Setiembre de 1120 por el conde D. Ramón Berenguer III el Grande y el alcaide moro de Lérida: AHORA POR PRIMERA VEZ PUBLICADO. ARCHIVO DE LA CORONA DE ARAGÓN, COLECCIÓN DE ESCRITURAS ROLLADAS DE AQUEL CONDE, NÚM. 229.

(La traducción de este documento va resumida en la página 44 del texto.)

Hec est convenientia, que est facta inter alchaid Avifilel et dominum Raimundum Barchinonensem comitem et marchionem: Quod de ista hora in antea sint amici inter se et fideles, sine ullo malo ingenio et enganno, sicut bonus senior debet esse fidelis amicus suo fideli homini et amico, et sicut fidelis homo debet esse fidelis et verus amicus suo meliori seniori absque ullo enganno. Propter hoc convenit predictus comes jam dicto alchaid ut habeat illi viginti galeas et de gorabs tantos ut possit alchaid mittere ducentos cavallos inter christianos et sarracenos, et passet illinc ad Maioricas. Propterea convenit prefatus alchaid de Lerida prenarrato comiti ut mittat illi harrahenas (*rehenes*) filios suos et tantos de suis hominibus unde comes bene sit fidus; quod ipse alchaid donet comiti Chalannera, et Cegdi, et Escarps, et Soros, et Calaterra, et Aitona, et Lebrid, et Castel-de-ases, et Alcholea, et donet illi Albesa, et Efasta, et Monte-acuto; et alchaid teneat Soses per suum alodium, et suos molinos in Lerida, et suos alodios; Quod si alchaid vult honorem habere in Barchinonam et in Gerundam, donet illi comes ad laudamentum de suis amicis; et alchaid sit illi valedors et ajudadors de Lerida; et hoc totum sicut superius scriptum est, prefatus alchaid attendat totum jam dicto comiti per fidem, sine enganno; et jurat illi alchaid per Deum et per suam legem quod ita illi faciat et ex toto attendat sine malo ingenio et sine ullo enganno, sicut superius scriptum est; et de Tortosa et de alia Hispania sit illi ajudadors sine malo enganno; et quod alchaid voluerit habere de his, habeat per manum comitis; et si tenet alchaid castellum et civitatem, donet inde potestatem ad comitem sine enganno. De Palies que exierint de les terres, habeat inde comes medietatem, et alchaid aliam medietatem de hoc quod alchaid tenuerit per comitem; hoc etiam totum quod alchaid tenuerit per comitem, habeant et teneant filii sui et omnis illius natura per comitem et per suam naturam. Quando

autem alchaid liberaverit predictos castros jam dicto comiti, ipse comes habeat naves ubi alchaid possit suos homines mittere et passare ad Maioricas, et hoc totum, si Deus concesserit, sit factum usque ad exitum mensis augusti veniente primo.—Actum est hoc XVIII kalendas octobris, anno XIII Regni Leovici Regis.—Signum Raimundi Comes. (*Sigue la firma del alcaide en árabe, bastante larga.*) Factum est autem hoc in presentia Guillermi Dalmatii, et Arnaldi Berengarii, et Martini Umberti, et Berengarii Bernardi Dapiferi.—Signum Salomonis capellanus et judex, qui hoc scripsit prefato die et anno.

Número 5

Donación de Tortosa, Peñíscola y de las Baleares. hecha por el conde D. Ramón Berenguer IV el Santo á Guillelmo Ramón Dapifer ó Moncada, á primeros de Agosto de 1146. ARCHIVO DE LA CORONA DE ARAGÓN, ESCRITURAS DEL TIEMPO DE AQUEL CONDE, NÚM. 189.

(La traducción de este documento va resumida en la página 48 del texto.)

Omnibus sit notum quam ego Raimundus, comes Barchinonensis atque Aragonensium princeps, dono tibi fideli meo Guillelmo Raimundi dapifero urbem Tortosam, ut tu teneas ipsam Çudam et habeas senioraticum de ipsa civitate et de ipsa villa et de terminis ejus, et habeas terciam partem in dominio de omnibus eximentis ejusdem civitatis ac ville omniumque terrarum sibi pertinentium. Dono etiam tibi castro de Peñíscola cum omnibus suis terminis et pertinentiis. Dono etiam tibi civitatem nomine Maioricam et omnes terras sibi pertinentes, cum senioratico et cum tercia parte omnium que inde exierint in dominio tam de mari quam de terra. Et dono etiam tibi Minoricam et Evizam similiter cum terris et pertinentiis earum. Tali modo ut habeas hec omnia per me, ad servicium et fidelitatem meam et successorum meorum per omnia tempora, tu et omnis generacio tua. Siquis vero presentem donacionem dirumpere temptaverit, nichil proficiat, sed in duplo componat, et postmodum hec donacio firma permaneat omni tempore. Quod est actum III idus (*tercio*) nonas augusti, anno X Regni Leovici regis junioris.—Signum Raimundi comitis. Signum Petri Bertrandi de Bello Loco. Signum Bernardi de Bello Loco. Signum Guillermi de Castel Vel. Signum Otonis. Signum Raimundi de Podio-alto.—Signum Poncii scribe, qui hoc scripsit die annoque prescripto, suppositis litteris (*lo de leovici que va añadido*) in linea VIII. » *Este documento está duplicado; pero el original va cosido á un gran pergamino, que lo reproduce y contiene un extracto de los cargos que mutuamente se hicieron después el Conde y el Moncada sobre el cumplimiento de lo estipulado en la donación.*

Número 6

Convenio celebrado entre el conde D. Ramón Berenguer IV el Santo y los Genoveses, para después de la expedición de Almería pasar á Tortosa y á las Baleares.—ARCHIVO DE LA CORONA DE ARAGÓN, COLECCIÓN DE ESCRITURAS SIN FECHA DE AQUEL CONDE, NÚM. 6.

(La traducción de este documento está resumida en la página 49 del texto.)

Ad honorem Dei omnipotentis Patris et Filii et Spiritus Sancti. Ego Raimundus Berengarius, gratia Dei Barchinonensium comes ac princeps regni Aragonensis, tale pactum et conventionem vobiscum, Januenses, facio: Quod in primo discessu vestro ab expeditione imperatoris, antequam Januam redeatis, ero cum exercitu meo pro posse, bona fide, sine fraude, primo in Tortosa, deinde ad insulas Baleares, scilicet Maioricam, Minoricam, Evizam, Fromenteram, et ad alia maritima deinde, sicut ego concordavero ex hoc cum imperatore, et sicut concordavero cum consulibus comunis Janue qui in illo exercitu fuerint. Et in exercitu morabor cum Januensibus qui in exercitu fuerint et moram ibi fecerint, nisi justo Dei impedimento remanserit, aut consilio eorum et nostro. Et servabo vos et res vestras bona fide secundum meum posse, et habeatis libere et sine omni gravamine terciam partem civitatum atque locorum cum eorum pertinenciis quas vel que nos simul ceperimus, aut mihi vel vobis sese reddiderint (*que se rindieren á mí ó á vosotros*), duabus partibus mihi retentis. Et non ero in consilio neque in facto ego vel heres meus ut comune Janue suam terciam partem amittat; insuper faciam jurare eos homines quibus partem meam committam, et similiter heredes mei faciant, ut non sint in consilio neque in facto ut terciam partem amittam aliquo tempore: et si quis voluerit eam vobis auferre, quod adjuvent eam vobis defendere et retinere sine fraude et malo ingenio. Eandem vero partem, quam civitas vestra habet in temporalibus, ecclesia vestra habeat in spiritualibus. Et in omnibus illis civitatibus quas ego acquisiero, in quibus terciam partem non debetis habere, habeatis unam ecclesiam cum tanto honore et domibus unde quinque clerici possint honorifice vivere, et habeatis unum fornum, et unum balneum, et unam alfunde-cham de melioribus, et gardinum bonum; et in omni terra mea, quam habeo vel deinceps acquisiero, salvi et securi eritis vos et homines vestri districti cum rebus vestris. Nullus enim portaticum neque pedaticum neque ribaticum dabit in tota terra mea vel mari, á Rodano usque in Occidentem. Et illud portaticum et pedaticum sive ribaticum non dabit in terra mea vel mari ab illo die inantea quo vos eritis mecum pariter in obsidione alicujus civitatis, aut illam pariter capiamus, vel reddatur mihi et vobis, aut singillatim vobis, aut singillatim mihi, aut si iste galee qui modo sunt in Hispania Tortosam prendiderint. Et quandiu in exercitu insimul erimus, non faciam pactum neque convenienciam aliquam de reddenda... aliqua civitate vel loco... de recipienda pecunia, neque de aliqua diminucione Januensis exercitus, sine consilio Januensium consulum qui in exercitu fuerint. Hoc pactum jurabit heres meus, cui terra

mea per me remanebit, quando consules comunis Janue voluerint. Preterea Januenses illi, qui tenebunt partem illam, recognoscent dominium comitis et suorum heredum, sic tamen ut partem illam libere et sine gravamine aliquo possideant. Ita ut Januenses illi jurent meis heredibus duas partes, et mei heredes illis terciam partem salvare et fideliter defendere bona fide. Hec omnia observabo bona fide, sine omni fraude, ni justo Dei impedimento remanserit, aut per parabolam consulatus comunis Janue qui in exercitu fuerint. Et si michi forte, quod absit, aliquod impedimentum evenerit ut ego venire non possem, predictum pactum et conventionem principes et comites et milites mei cum aliis meis hominibus compleant. Et ille navalis exercitus Januensium, per quem in expeditione movebuntur, sit securus et salvus cum omnibus sibi pertinentibus in eundo et redeundo per totum meum honorem maris et terre ubi potenciam habeam; et vendant et emant secure quocumque voluerint; et quod ego aut ulla mea persona non offendam illis in aliquo, sed illos et sua bona fide salvabo, et secundum posse meum defendam. In tota vero conveniencia subscripta possit addi vel minui secundum quod michi et consulibus comunis Janue placuerit, vel heredi meo per nos metipsos vel per heredes nostros.—*El número 10 de la misma colección contiene igual promesa hecha por los genoveses al conde, la cual sólo varía de la anterior en la cláusula siguiente: Et habebimus in exercitu machinas et cetera que in nostro arbitrio, scilicet consulatus comunis Janue qui tunc fuerint, in his que tunc fuerint necessaria.*

Número 7

Carta de los cónsules de Pisa al conde D. Ramón Berenguer IV. ARCHIVO DE LA CORONA DE ARAGÓN, ESCRITURAS DE ESTE CONDE SIN FECHA, NÚM. 22.

(La traducción de este documento va resumida en la página 50 del texto.)

Raimundo, Dei gratia prudentissimo et honorabili comiti Barcinone, principi et marchioni Aragonie, consules Pise cum dileccione salutem. Scripsimus vobis jam multociens qualiter in amicitia fuimus cum patre vestro bone memorie, et quam nobis karissimam fuit dum ipse vixerit, quomodo vel qualiter vestram volumus et desideramus honorifice retinere. In quibus sciatis nos equaliter firmiter existere nec unquam cessare ac discedere velle. Ideo rogamus vos obnixè ut quidquid honoris pater vester inclitus egregie memorie civitati nostre juvit acquirere, ita juvetis nos id ipsum retinere, quod inde non possimus pati aliquam capitis diminucionem. Patet evidenter vestre quidem sagacie Valenciam á vestro patre retentam fuisse, nunc autem á Sarracenis possessam, quam si quis extraneus vellet opprimere, vestra ut credimus non pateretur nobilitas. Item, ut noscitis, vestro cum patre nos Maioricam cepimus, que licet á Sarracenis incolitur, sub vestri tamen nostrique tutela remansit, que siquam sub nostro solacio pateretur injuriam, non illorum quidem sed nostrorum esset infamia. Unde si Januenses, uti didicimus, prefate civitati vel Evise atque Maiorice quicquam injurie inferre temptaverint, ut vestra nobilitas in hoc sibi